

**GESTREMDHEIDSREG:
'N INTERNASIONAALREGTELIKE EN REGSVERGELYKENDE
ANALISE**

deur

Ilze Grobbelaar-du Plessis

Voorgelê ter vervulling van 'n deel van die vereistes vir die graad

DOCTOR LEGUM

In die Fakulteit Regsgeleerdheid, Universiteit van Pretoria

Promotor:

Prof JJ Malan (UP)

Mede-promotor:

Prof TP van Reenen (UWK)

Pretoria

Mei 2010

DANKBETUIGINGS

Ek dank die Hemelse Vader vir die krag en genade om hierdie proefskrif te voltooi. Graag spreek ek my opregte dank en waardering teenoor die volgende persone uit vir die bydrae wat hulle tot hierdie proefskrif gelewer het:

Prof. Koos Malan, as promotor vir sy waardevolle advies, leiding en deurlopende uitgebreide aanbevelings en kommentaar.

Prof. Tobias van Reenen, mede-promotor, vir sy waardevolle aanbevelings, deurlopende bystand en woorde van aanmoediging. Sonder sy bekwame leiding en advies sou hierdie proefskrif nie moontlik gewees het nie.

Mnr. Johan Kok wat behulpsaam was met die redigering van die proefskrif.

Liana Viljoen, Marelie Maritz en Larisse Prinsen vir hulle besondere hulpvaardigheid met die opsporing en verkryging van bronne.

My familie, vriende en kollegas vir hul volgehoue belangstelling, ondersteuning en aanmoediging.

'n Besondere woord van dank aan my ouers, Le Roux en Corrie Grobbelaar, vir hul bystand, belangstelling, liefde, geloof in my vermoëns en getroue ondersteuning met hierdie proefskrif en my ander studies. Dit het die afhandeling van hierdie proefskrif aansienlik vergemaklik.

'n Woord van dank kom my man André en dogter Ilané toe vir hulle ondersteuning, liefde, geduld en tyd. Ek bedank ook Ilané wat opofferings moes doen om my in staat te stel om hierdie proefskrif te voltooi.

Hierdie proefskrif word opgedra aan my suster Lizmah Grobbelaar. As intellektueel gestremde is die impak van gestremdheid op haar en my ouers aan my welbekend. Haar beperkte moontlikhede, toekomsvisie, frustrasies, vooroordele en beperkinge wat die gemeenskap haar oplê, was nog altyd deel van my leefwêreld, en tekenend van hoe sy en mense in haar posisie hulle leefwêreld moet aanvaar. Ek kan my lewensvryheid as nie-gestremde maklik en meestal, weliswaar met 'n groot ontnugterende werklikheidsbesef, met haar lewe vol beperkings kontrasteer. Die kontras is so groot, haar moontlikhede so ontsettend beperk en ons hartseer so pynlik.

Die proefskrif sluit relevante regsontwikkeling tot en met 31 Desember 2009 in.

Ilze Grobbelaar-du Plessis

Mei 2010

INHOUDSOPGAWE

Dankbetuigings.....	ii
Inhoudsopgawe.....	iv
Lys van afkortings.....	xiv

INLEIDENDE HOOFSTUK

1. Agtergrond.....	2
2. Doel en benadering tot die studie.....	5
3. Teoretiese vertrekpunte van hierdie studie.....	5
3.1 Die gemeenskapsbeskouing.....	7
3.2 Die invloed van menseregte.....	9
4. Metodologie en uiteensetting van die studie.....	11
5. Kort oorsig oor die hoofstukke.....	15

HOOFSTUK 1

KONSEPTUALISERING: Modelle, beleidsbenadering en terminologie

1. Inleiding.....	19
2. Modelle van gestremdheid.....	20
2.1 Mediese model van gestremdheid.....	22
2.2 Sosiale model van gestremdheid.....	25
2.2.1 <i>Menseregteperspektief tot gestremdheid binne die sosiale model van gestremdheid</i>	29
3. Beleidsbenaderings tot gestremdheid.....	30
3.1 Maatskaplike welsynsbenadering.....	32
3.2 Burgerregte-benadering.....	33
3.3 Gevolgtrekking.....	34
4. Definiëring van gestremdheid.....	35
5. Voorkeurterminologie.....	42
(a) Terminologie met negatiewe konnotasies.....	44
(b) "Gestremdheid" vs "hendikep".....	45
(c) Term "nie-gestremde" of "persone sonder gestremdheid".....	45
(d) "Misvormdheid", "misvorming" en "geboortegebrek.....	46
(e) "Dowe persone".....	46
(f) Die term "persoon met Down-sindroom".....	46

(g)	Die term “persoon met serebrale verlamming”	46
(h)	“Persoon van kort gestalte”	47
(i)	“Man of vrou met paraplegie” of ’n “man of vrou wat ’n kwadrupteeg”	47
(j)	“Persoon met epilepsie”	47
(k)	“Persoon met diabetes”; “persoon wat met HIV/Vigs leef”	47
6.	Verskillende soorte gestremdhede	47
(a)	<i>Fisieke gestremdheid</i>	48
(i)	<i>Serebrale verlamming</i>	48
(ii)	<i>Kwadrupteeg</i>	48
(iii)	<i>Paraplegie</i>	48
(iv)	<i>Hemiplegie</i>	49
(v)	<i>Na-polio verlamming</i>	49
(vi)	<i>Gesigsgestremdheid</i>	49
(aa)	<i>Blinde persoon</i>	49
(bb)	<i>Persoon met swak visie of visueelgestremde gestremde persoon</i>	49
(vii)	<i>Gehoorgestremdheid</i>	50
(b)	<i>Geestesgestremdheid</i>	51
(i)	<i>Intellektuele gestremdhede</i>	52
(ii)	<i>Geestesiekte & psigo-sosiale gestremdheid</i>	52
(c)	<i>Veelvoudige gestremdheid</i>	53
(d)	<i>Epilepsie</i>	54
(e)	<i>Albinisme</i>	54

HOOFTUK 2

PERSONE MET GESTREMDHEDE IN KONTEKS:

Gestremdheid en die Westerse geskiedenis – ’n bondige oorsig

1.	Inleiding	56
2.	Gestremdheid as simbool van sonde en straf (Ou-Testamentiese tyd tot Middeleeue)	60
2.1	Oudheid	61
2.1.1	<i>Oergeskiedenis en Ou-Testamentiese perspektief</i>	61
2.1.2	<i>Antieke Griekse en Romeinse tyd</i>	64
2.2	Middeleeue	72
3.	Van welsyn tot institusionele uitsluiting (Vroeë Moderne periode van ongeveer die 15de tot die 18de eeu)	74
3.1	Renaissance en die “wetenskaplike metode”	74
3.2	Die verband tussen armoede en gestremdheid	77
3.3	Die Verligtingsera en die verandering in denkkrigting	80

3.4 Onderskeid tussen verstandelikgestremdheid en geestesiektes: Die totstandkoming van inrigtings vir geestesiekes.....	83
3.4. Engeland.....	83
3.4.2 Koloniale Noord-Amerika.....	85
3.5 Skole vir dowes en blindes in die 18de eeu.....	90
3.5.1 Skole vir dowes.....	90
3.5.2 Skole vir blindes.....	92
4. 19de eeu.....	92
4.1 Opvoedkundige ontwikkeling.....	93
4.2 Eerste Noord-Amerikaanse psigiatriese hospitale en residensiële skole.....	96
4.3 Die oorlading van psigiatriese inrigtings en ondergang van die morele behandelingsmetode.....	100
4.4 Die eerste inrigtings vir verstandelikgestremdes in die Verenigde State.....	102
4.5 Ontstaan van eugenetika.....	106
5. 20ste eeu.....	108
5.1 Segregasie en die uitbou van instellings vir persone met geestesgestremdhede.....	108
5.1.1 Eugenetika.....	108
5.1.2 Persone met geestesgestremdhede en eutanasie (genadedood).....	110
5.1.3 Eksperimentering met persone met geestesgestremdhede.....	113
5.2 Politieke bewusmaking en aktivisme.....	114
6. Gevolgtrekking.....	115

HOOFTUK 3

GESTREMDHEID AS MENSEREGTE-KONSEP: 'N INTERNASIONALE PERSPEKTIEF

1. Inleiding.....	119
1.1 Algemene inleiding.....	119
1.2 Die wisselwerking tussen Suid-Afrikaanse-en internasionale reg.....	122
1.3 Historiese agtergrond.....	125
2. Die bewuswording op internasionale vlak.....	130
2.1 Inleidende agtergrond.....	130
2.2 Ontwikkelinge binne die Verenigde Nasies.....	134
2.2.1 Deklarasie oor Regte van Verstandelik Gestremde Persone van 20 Desember 1971 (Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons).....	143
2.2.2 Deklarasie oor Regte van Gestremde Persone van 9 Desember 1975 (Declaration on the Rights of Disabled Persons).....	145
2.2.3 Deklarasie oor Regte van Doof-Blinde Persone (Declaration of Rights of Deaf-Blind Persons).....	147

2.2.4	<i>Die gebeure gedurende die 1980's en die Wêreldprogram van Aksie met betrekking tot Gestremde Persone</i>	147
2.2.5	<i>Standaardreëls oor Gelyke Geleenthede vir Persone met Gestremdhede van 1993 (Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities)</i>	155
2.3	Ander gespesialiseerde, gestremdhedsverwante, internasionale instrumente en kongresse	166
2.3.1	<i>Konvensie oor die Uitskakeling van Alle Vorme van Diskriminasie teen Vroue van 1979 (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)</i>	166
2.3.2	<i>Beginsels vir Mediese Etiek ter sake vir die Rol wat Gesondheidspersoneel, en spesifiek Geneeshere speel, in die Beskerming van Gevangenes en Aangehoudenenes teen Marteling en Ander Wrede, Onmenslike of Vernederende Vorme van Behandeling en Straf van 1982 (Principles of Medical Ethics relevant to the Role of Health Personnel, particularly Physicians, in the Protection of Prisoners and Detainees against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)</i>	
2.3.3	<i>Internasionale Arbeidsorganisasie (IAO) Konvensie (Nr. 159) oor Beroepsgerigte Rehabilitasie en Indiensneming van Gestremde Persone (Gestremde Persone) van 1983 (ILO Convention (No. 159) concerning Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons))</i>	168
2.3.4	<i>Samevatting van Beginsels vir die Beskerming van Alle Persone wat onderwerp word aan Enige Vorm van Aanhouding of Gevangenskap van 1988 (Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment)</i>	170
2.3.5	<i>Konvensie oor die Regte van die Kind van 1989 (Convention on the Rights of a Child)</i>	171
2.3.6	<i>Beginsels vir die Beskerming van Persone met Geestessiektes en die Verbetering van Geestesgesondheidsorg van 1991 (Principles for the Protection of Persons with Mental Illnesses and the Improvement of Mental Health Care)</i>	172
2.3.7	<i>Deklarasie oor die Uitskakeling van Geweld teen Vroue van 1993 (Declaration on the Elimination of Violence against Women)</i>	173
2.3.8	<i>Die Weense Deklarasie van 25 Junie 1993 (Vienna Declaration)</i>	175
2.3.9	<i>Komitee oor Ekonomiese, Sosiale en Kulturele Regte, Algemene Opmerking nommer 5: Persone met Gestremdhede (Committee on Economic, Social and Cultural Rights, General Comment Number 5, Persons with disabilities)</i>	176
2.3.10	<i>Kopenhagen Deklarasie 6 tot 12 Maart 1995</i>	177
2.3.11	<i>Beijing Deklarasie en Beleid van Optrede van 1995 (Beijing Declaration and</i>	185

<i>Platform for Action)</i>	
2.4 Die Verenigde Nasies se Opvoedkundige, Wetenskaplike en Kulturele Organisasie (UNESCO), Verenigde Nasies se Kinderfonds (UNICEF), Internasionale Arbeidsorganisasie (IAO), die Wêreldgesondheids-organisasie (WGO) en ander relevante organe van die Verenigde Nasies	188
2.5 Konvensie oor die Regte van Persone met Gestremdhede (<i>Convention on the Rights of Persons with Disabilities</i>)	193
2.5.1 Algemene Inleiding; Waarom 'n Konvensie spesifiek vir persone met gestremdhede?	196
2.5.2 Die inhoud van die Konvensie	197
2.5.2.1 Aanhef tot die Konvensie.....	202
2.5.2.2 Definiëring van begrippe gebruik in die Konvensie.....	204
2.5.2.3 Algemene beginsels van die Konvensie.....	208
2.5.2.4 Algemene verpligtinge van die Konvensie.....	209
2.5.2.5 Gelykheid en nie-diskriminasie.....	211
2.5.2.6 Vroue met gestremdhede.....	212
2.5.2.7 Kinders met gestremdhede.....	213
2.5.2.8 Reg op lewe.....	214
2.5.2.9 Gelyke erkenning voor die reg.....	214
2.5.2.10 Toegang tot die gereg (<i>Access to justice</i>).....	214
2.5.2.11 Vryheid en veiligheid van die persoon.....	215
2.5.2.12 Vryheid van mishandeling en ander wrede, onmenslike of vernederende vorme van behandeling of straf.....	216
2.5.2.13 Vryheid van uitbuiting, geweld en misbruik.....	217
2.5.2.14 Vryheid van beweging en nasionaliteit.....	217
2.5.2.15 Vryheid van uitdrukking en mening, en toegang tot inligting.....	219
2.5.2.16 Respek vir privaatheid.....	220
2.5.2.17 Opvoeding en gesondheidsorg.....	220
2.5.2.18 Arbeid en werkseleenthede.....	221
2.5.2.19 Voldoende lewenstandaard en sosiale beskerming	223
2.5.2.20 Deelname aan politieke en openbare lewe.....	225
2.5.2.21 Deelname aan kulturele lewe, vryetydsbesteding, ontspanning en sport.....	226
2.5.3 Inwerkingtreding	227
2.5.4 Implementering en monitering van die Konvensie op nasionale vlak	228
2.5.4.1 Suid-Afrika en die inkorporering van internasionale ooreenkomste.....	229
2.5.5 Implementering en monitering van die Konvensie op internasionale vlak	229

2.5.5.1	<i>Verslae van staatspartye</i>	231
2.5.5.2	<i>Oorweging van verslae</i>	233
2.5.6	<i>Meganismes kragtens die Opsionele Protokol</i>	236
2.5.7	<i>Verslag van die Komitee aan die Algemene Vergadering en Ekonomiese en Sosiale Raad</i>	236
2.5.8	<i>Slotsom</i>	238
3.	Gevolgtrekking	239
		242

HOOFSTUK 4 EUROPESE BENADERING OOR GESTREMDHEID

1.	Inleiding	
2.	Die Europese Raad	246
2.1	Europese verdrae en gestremdheid: Die Europese Konvensie oor Menseregte en Individuele Vryhede (EKMIV)	252
2.1.1	<i>Instellings en Afdwing-meganismes van die EKMIV</i>	255
2.1.2	<i>Substantiewe regte van die EKMIV</i>	257
2.1.2.1	<i>Artikel 1 en "positiewe verpligtinge"</i>	261
2.1.2.2	<i>Artikel 2: die reg op lewe</i>	261
2.1.2.3	<i>Artikel 3: marteling en onmenslike en vernederende behandeling</i>	263
2.1.2.4	<i>Artikel 4: slawerny en dwangarbeid</i>	264
2.1.2.5	<i>Artikel 5: vryheidsontneming</i>	268
2.1.2.6	<i>Artikel 6: die reg op 'n billike verhoor</i>	268
2.1.2.7	<i>Artikel 8: respek vir privaatheid en gesinslewe, huis en korrespondensie</i>	275
2.1.2.8	<i>Artikel 9: vryheid van denke, gewete en geloof</i>	276
2.1.2.9	<i>Artikel 10: vryheid van uitdrukking</i>	278
2.1.2.10	<i>Artikel 11: die vryheid om te vergadering en assosiasie</i>	279
2.1.2.11	<i>Artikel 12: die reg om in die huwelik te tree</i>	282
2.1.2.12	<i>Artikel 13: die reg op 'n remedie</i>	283
2.1.2.13	<i>Artikel 14: beskerming teen diskriminasie</i>	283
2.1.3	Protokolle tot die EKMIV	284
2.1.3.1	<i>Protokol 1, artikel 1: die genieting van besittings</i>	287
2.1.3.2	<i>Protokol 1, artikel 2: die reg op opvoeding</i>	287
2.1.3.3	<i>Protokol 1, artikel 3: stemreg</i>	288
2.2	Europese verdrae en gestremdheid: Die Europese Sosiale Handves van 1961	288
2.2.1	Die hersiene Europese Sosiale Handves en die Verenigde Nasies se Konvensie oor Gestremdheid: 'n Vergelyking	289
2.2.2	Implementering van die Europese Sosiale Handves	292
2.3	Beleidsaanbevelings van die Europese Raad relevant vir gestremdheid	294

2.4 Nuwe tienjaaraksieplan oor gestremdheid (New Ten Year Action Plan on Disability) van 2006 – 2016 van die Europese Raad.....	296
3. Europese Unie.....	299
3.1 Agtergrond tot die Europese Unie.....	304
3.2 Die Europese Unie en gestremdheid.....	304
(i) Artikel F(2) van die Verdrag van Maastricht.....	308
3.3 Die Verdrag va Amsterdam.....	311
3.3.1 Inleiding.....	314
3.3.2 Individuele bepalings van die Verdrag van Amsterdam.....	314
(i) Artikel 6 van die Verdrag van Amsterdam.....	315
(ii) Artikel 12 en 13 van die Verdrag van Amsterdam.....	315
(iii) Artikel 95 van die Verdrag van Amsterdam.....	316
(iv) Artikel 152 van die Verdrag van Amsterdam.....	320
3.3.3 Raamwerkdirektief oor Diskriminasie by Indiensneming van 2000 (Framework Directive on Employment Discrimination.....	321
3.4 Handves van Fundamentele Regte van die Europese Unie van 7 Desember 2000.....	321
3.4.1 Grondwetverdag van die Europese Unie (Treaty establishing a Constitution for Europe).....	324
3.4.2 Die Verdrag van Lissabon.....	328
4. Gevolgtrekking.....	330
	331

HOOFTUK 5

DIE VERENIGDE STATE VAN AMERIKA SE BENADERING TOT GESTREMDHEID

1. Inleiding.....	
2. Historiese agtergrond.....	338
3. Die Rehabilitasiewet.....	342
3.1 Inleiding.....	358
3.2 Artikel 501 van die Rehabilitasiewet.....	358
3.3 Artikel 502 van die Rehabilitasiewet.....	360
3.4 Artikel 503 van die Rehabilitasiewet.....	361
3.5 Artikel 504 van die Rehabilitasiewet.....	361
3.5.1 Redelike akkommodasie en artikel 504 van die Rehabilitasiewet.....	362
3.5.1.1 Beperking met betrekking tot die strekking van artikel 504.....	366
3.5.1.2 Ongespesifiseerde afdwingingsmeganismes van artikel 504.....	368
3.5.1.3 Die reg van 'n privaat persoon om artikel 504 af te dwing.....	368
3.5.1.4 Diskriminasie op veelvoudige gronde.....	369
3.6 Die verband tussen die Rehabilitasiewet en die ADA.....	370

4. Wetgewing oor opvoeding en relevante regspraak.....	372
5. Wet op Amerikaners met Gestremdhede van 1990 (Americans with Disabilities Act of 1990 - ADA).....	374
5.1 Indeling van die ADA.....	378
5.2 Amerikaanse Kongresbevindinge.....	378
5.2.1 Artikel 2 kongresbevindinge en regsnukeurige ondersoek (“scrutiny”).....	379
5.3 Die betekenis van gestremdheid in die ADA.....	383
5.3.1 Definisie van gestremdheid ingevolge artikel 3 van die ADA: agtergrond....	390
5.3.1.1 “Physical or mental impairment”.....	390
5.3.1.2 “Substantial limitation”.....	393
5.3.1.3 “Major life activity”.....	394
5.3.1.4 “Record of disability”.....	396
5.3.1.5 “Misclassifications”.....	396
5.4 Deel I van die ADA: arbeidsdiskriminasie.....	397
5.4.1 Wie word beskerm?.....	398
5.4.2 Die howe se gebondenheid aan definisies.....	400
5.4.3 Die 2008 ADA-wysigingswet en die herinstelling van die oorspronklike bedoeling van die Amerikaanse Kongres: hersiening van die definisie oor gestremdheid.....	401
5.5 Deel II van die ADA: openbare dienste.....	408
5.6 Deel III van die ADA: gestremdhedisdiskriminasie en privaat dienste.....	410
5.7 Deel IV van die ADA: telekommunikasie.....	412
6. Die internasionale invloed van die ADA.....	414
7. ADA: Die tekortkominge.....	415
7.1 Die ADA: ’n voortsetting van die mediese model van gestremdheid?.....	417
7.2 Gestremdhedsburgerregte.....	419
7.3 Alternatief tot die ADA: Konvensie oor Gestremdheid?.....	421
8. Gevolgtrekking.....	427
	431

HOOFTUK 6

DIE BENADERING TOT GESTREMDHEID IN DIE REPUBLIEK VAN SUID- AFRIKA: DIE PROSES VAN REGSHERVORMING

1. Inleiding.....	
1.1 Agtergrond tot die Grondwet van 1996.....	434
2. Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, 1996.....	436
2.1 Die Handves van Regte.....	444
2.2 Artikel 9 van die Grondwet en gestremdes se reg op gelykheid.....	445
2.2.1 Die begrip “gelykheid”.....	448

2.2.2	Artikel 9: die bepaling.....	449
2.2.3	Diskriminasie ingevolge artikel 9 van die Grondwet.....	453
2.3	Ander grondwetlike bepalings wat betrekking het op gestremdes.....	455
3.	Wetgewing oor gestremdheid.....	466
3.1	Wet op Bevordering van Gelykheid en Voorkoming van Onbillike Diskriminasie (Wet 4 van 2000).....	467
3.2	Arbeidswetgewing.....	467
3.2.1	Wet op Billike Werkseleenthere (Wet 55 van 1998).....	481
3.2.1.1	Kode van goeie praktyk oor sleutelaspekte van gestremdheid in die werkplek.....	482
3.2.1.2	Tegniesehulpriglyne oor die indiensneming van persone met gestremdhede.....	490
3.2.2	Wet op Arbeidsverhoudinge (Wet 66 van 1995).....	494
3.2.2.1	Goeie praktykskode: ontslag.....	495
3.2.3	Staatsdienswet (Wet 103 of 1994).....	503
3.2.4	Wet op Vergoeding vir Beroepsbeserings en –Siektes (Wet 130 van 1993).....	504
3.3	Wet op Vaardigheidsontwikkeling (Wet 67 van 1998).....	505
3.4	Onderwyswetgewing.....	505
3.4.1	Wet op Hoër Onderwys (Wet 101 of 1997).....	508
3.4.2	Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 of 1996).....	508
3.5	Bouregulasies.....	509
3.6	Wet op Maatskaplike Bystand (Wet 13 of 2004).....	511
3.7	Openbare vervoer.....	517
3.8	Die Wet op Geestesgesondheid (Wet 17 van 2000).....	518
4.	Die rol van die Menseregtekommissie.....	522
5.	Die Witskrif oor die INDS.....	523
6.	Konvensie oor Gestremdheid.....	526
6.1	Monitering van die konvensie op nasionale vlak	530
6.2	Die implikasie van die opsionele protokol.....	532
7.	Gevolgtrekking.....	534
		535

HOOFTUK 7

SAMEVATTING EN GEVOLGTREKKING

1.	Die verband tussen regsontwikkeling en die klemverskuiwing in modelle van gestremdheid.....	
2.	Die historiese beskouing en hantering van persone met gestremdhede.....	543
3.	Die regsontwikkeling en hantering van persone met gestremdhede op	545

internasionale vlak.....	
4. Die benadering tot gestremdheid in Europa: Die regsontwikkeling van Europese instrumente.....	550
4.1 Regsontwikkeling binne die Europese Raad.....	554
4.2 Regsontwikkeling binne die Europese Unie.....	555
4.3 Slotopmerking oor die regsontwikkeling in Europa.....	557
5. Die ontwikkeling, hervorming en hersiening van gestremdheidswetgewing binne die VSA.....	560
6. Die Republiek van Suid-Afrika: Die noodsaaklikheid van omvattende gestremdheidswetgewing.....	561
	563
BYLAES	
Opsomming.....	
Summary.....	571
Bibliografie: Boeke, proefskrifte, verhandelinge en proefskrifte.....	574
Bibliografie: Joernale, tydskrifartikels en hoofstukke in boeke.....	577
Register: Kongresse, verslae en resolusies.....	584
Register: Regspraak.....	593
Register: Wetgewing.....	598
Register: Internasionale ooreenkomste en ander instrumente.....	604
Register: Webwerwe.....	606
Ander.....	609
	623

LYS VAN AFKORTINGS

A

ACSA - Airports Company South Africa
ADA - Americans with Disabilities Act of 1990
ADAAA - ADA Amendments Act (of ADA- wysigingswet)
ANC - African National Congress
ATCB - Architectural and Transportation Barriers Compliance Board

B

BEH - Bureau of Education for Handicapped

C

CAT - Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
CEDWA - Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

D

DHEW - Department of Health, Education and Welfare
DOJ - Departement van Justisie
DPI - Disabled People International
DPSA - Disabled People South Africa

E

EAHCA - Education for All Handicapped Children Act
EEOC - Equal Employment Opportunities Commission
EHA - Education of the Handicapped Act
EKMIV - Europese Konvensie oor Menseregte en Individuele Vryhede
ESEA - Elementary and Secondary Education Amendments Act

I

IAO - Internasionale Arbeidsorganisasie
ICF/MR - Intermediate Care Facility/Mental Retardation
ICIDH - International Classification of Impairment, Disability and Handicap
ICIDH-2 - Beta 2 version of the International Classification of Functioning and Disability
IDEA - Individuals with Disabilities Education Act
ILJ – Industrial Law Journal
INDS - Integrated National Disability Strategy

IVBPR - Internasionale Verbond vir Burgerlike en Politiek Regte van 1966
IVESKR - Internasionale Verbond vir Ekonomiese, Sosiale en Kulturele Regte van 1966

N

n.C. – Na Christus
NCPPDSA - National Council for Person with Physical Disabilities in South Africa
NIMH - National Institute for Mental Health
NP - Nasionale Party
NSA - National Skills Authority
NSDS - National Skills Development Strategy

O

OSDP - Office on the Status of Disabled Persons

P

PAC - Pan Africanist Congress
PARC - Pennsylvania Association For Retarded Children
PAUs – Passenger Aid Units (passasiershulp-eenhede)

Q

QASA - Quadriplegic Association of South Africa

R

red – redakteur
reds - redakteure
RHO - Raad vir Hoër Onderwys
RI - Rehabilitation International

S

SAJHR - South African Journal on Human Rights
SA Merc LJ - SA Tydskrif vir Handelsreg/ South Africa Mercantile Law Journal
SAPR/PL - SA Publiekreg/ SA Public Law
SABS - Suid-Afrikaanse Buro van Standaarde
SETAs - Sector Education and Training Authorities

T

TAG - Technical Assistance Guidelines on the Employment of People with Disabilities

Temp. L. Rev - Temple Law Review

THRHR - Tydskrif vir Hedendaagse Romeins-Hollandse Reg

TSAR - Tydskrif vir die Suid-Afrikaanse Reg

U

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (Die Verenigde Nasies se Opvoedkundige, Wetenskaplike en Kulturele Organisasie)

UNICEF – United Nations Children’s Fund (Verenigde Nasies se Kinderfonds)

V

v.C. – Voor Christus

VSA - Verenigde State van Amerika

W

WGO - Wêreld Gesondheidsorganisasie

*Our people can be found
In every class and race
Of every age and nation
Our people are awakening
We will not beg
We will not hide
We'll come together
To regain our pride.*

Micheline Mason, United Kingdom¹

---

¹ Independent Living Institute
<http://www.independentliving.org/docs1/dispeopleintldev3.html#anchor2601143> (laaste besoek op 12 Februarie 2008).

SUMMARY

**Disability Law:
A critical international and comparative law analysis**

by

Ilze Grobbelaar-du Plessis

Supervisors: Proff. JJ Malan (UP) and TP van Reenen (UWC)

Degree: LLD

The thesis investigates a change in perception and the resulting altered juridical management of persons with disabilities towards a more inclusive and integrated public legal order. Such a change positions the protection and promotion of the rights and interests of persons with disabilities on an equal footing with that of other persons.

Disability is dealt with and evaluated in relation to two opposing models. The two models of disability – the medical and the social – represent two different perceptions about disability that are laid down in clearly-distinguishable approaches in law. Over the recent decades the social model has gained considerable ground over the medical model. It has found particular favour in international law, as developed over the past decades in the comprehensive standardisation and universalising of human rights under the leadership of the United Nations. These developments are scrutinised thoroughly. The increasing acceptance of the social model to the detriment of the medical model is apparent

in two other areas of jurisdiction, namely, Europe – within the context of the European Council and the European Union – and the United States of America. In both these the development of positive law reflects a change in view regarding the way disability is dealt with by the law. Disability is increasingly understood according to a social model as a form of diversity rather than exclusively in accordance with a medical model. Disability requires a unique legal dispensation in order to ensure genuine equal adjudication for persons with disabilities rather than a (mere) medical intervention as a “deviant state” or an “illness”. The changing legal dispensation regarding disability is continuously described and evaluated through the prism of the two models.

After an exposition of the models at the beginning of the study a brief historical overview follows, constituting the context within which legal development since the Second World War in the international arena (by way of the activities of the United Nations), in Europe, the USA and South Africa, is discussed. The study ends with conclusions which emphasise an evaluation of the changes in disability law in light of the models that were expounded in the first chapter.

OPSOMMING

**Gestremdheidsreg:
'n Internasionaalregtelike en regsvergelykende analise**

deur

Ilze Grobbelaar-du Plessis

Promotors: Proff. JJ Malan (UP) en TP van Reenen (UWK)

Graad: LLD

Hierdie proefskrif ondersoek die ontplooiing van die reg rakende persone met gestremdhede in die rigting van 'n toenemend inklusiewe en geïntegreerde regsorde wat die beskerming en bevordering van die regte van persone met gestremdhede op gelyke grondslag met alle ander persone bewerkstellig.

Gestremdheid word aan die hand van twee uiteenlopende modelle beoordeel en hanteer. Die twee modelle - die mediese en die sosiale model van gestremdheid - verteenwoordig uiteenlopende opvattinge oor gestremdheid wat in duidelik onderskeibare regsbenaderings neerslag vind. Oor die onlangse dekades het die sosiale model beduidend veld teen die mediese model gewen. Dit het veral neerslag gevind in die internasionale reg, soos dit die afgelope dekades onder die aanvoering van die Verenigde Nasies in omvattende standaardisering en

universalisering van menseregte ontwikkel het. Hierdie ontwikkelings word breedvoerig ondersoek. Die groeiende aanklank van die sosiale model ten koste van die mediese model is eweneens merkbaar in twee ander jurisdiksiegebiede, naamlik Europa – binne die konteks van sowel die Europese Raad as die Europese Unie - en die Verenigde State van Amerika. By albei weerspieël die ontplooiing van die positiewe reg 'n verandering in die beskouing oor die regshantering van persone met gestremdhede. Daarvolgens word gestremdheid toenemend volgens 'n sosiale model as 'n vorm van diversiteit eerder as uitsluitlik in terme van 'n mediese model as afwykend of abnormaal verstaan. Gestremdheid vereis 'n besondere regsbedeling ten einde daadwerklike gelyke beregtiging vir persone met gestremdhede te verseker eerder as (net) mediese ingryping in 'n “afwykende toestand” of 'n “siektetoestand.” Die veranderde regsbedeling oor gestremdheid word deurlopend deur die prisma van die twee modelle beskryf en beoordeel.

Na die uitklare van die betekenis van die modelle aan die begin van die studie volg 'n historiese oorsig wat die konteks vorm waarbinne die regsontwikkeling rondom gestemdheidsreg sedert die Tweede Wêreldoorlog op internasionale terrein (onder die aanvoering van die Verenigde Nasies), in Europa, die VSA en in Suid-Afrika bespreek word. Die studie sluit af met gevolgtrekkings waarin die klem op 'n beoordeling van die verandering van die reg rakende gestremdheid in die lig van modelle wat in die eerste hoofstuk toegelig is, val.

Thursday
July 18 2002

DAILY Mirror

20p

NEWSPAPER OF THE YEAR

From ANTON ANTONOWICZ in New Delhi

A GIRL of four sits naked in the dirt, tethered to the wall of a village mosque by a rope around her neck. Three days after this shocking picture was taken, the helpless child was dead. Her community in a remote Indian village said she was possessed by evil spirits. But her real crime was that she was mentally abnormal - and female. Today, the Mirror exposes the scandal of India's abused and exploited women. Charity worker Sameer Sah said: "Girls are still second place in many areas of India."

SEE PAGES 4 AND 5

HUNG OUT TO DIE

Her crime? Being a mentally-handicapped girl in India

THE MIRROR ED: ISSUE DATE: PAGE: B C M Y

INLEIDENDE HOOFSTUK

The precise statement of any problem is the most important step in its solution

- Edwin Bliss

1. Agtergrond
  2. Doel en benadering tot die studie
  3. Teoretiese vertrekpunte van hierdie studie
    - 3.1 Die gemeenskapsbeskouing
    - 3.2 Die invloed van menseregte
  4. Metodologie en uiteensetting van die studie
  5. Kort oorsig oor die hoofstukke
-

1. Agtergrond

Die foto hiernaas met die opskrif “Hung out to die” het op 18 Julie 2002 op die voorblad van die Britse *Daily Mirror* verskyn. Dié omstrede foto van ’n vierjarige dogtertjie wat naak in die son, met ’n tou om die nek, vasgemaak aan ’n tempel in Indië sit, is deur ’n BBC fotograaf Anton Antonowicz geneem. Hy berig soos volg:¹

[T]hree days after this shocking picture was taken, the helpless child was dead. Her community in a remote Indian village said she was possessed by evil spirits. But her real crime was that she was mentally subnormal – and female.

Alhoewel hierdie skokkende foto en berig tekenend is van ’n uiterste vorm van diskriminasie wat klaarblyklik in Indië bestaan, is ’n negatiewe sosiale beskouing

---

¹ A Antonowicz “Hung out to die”, voorblad berrig *Dialy Mirror* van 18 Julie 2002.

oor persone met gestremdhede beslis nie tot sommige gemeenskappe in Indië beperk nie. Daar bestaan baie vooroordele gegrond op kulturele en godsdienstige oortuigings aangaande gestremdheid wat uiting vind in diskriminerende gedrag en diskriminerende wetgewing teenoor gestremdes.² Die vooroordele kom ook tot uitdrukking in fisiese en sosiale hindernisse wat gelyke toegang tot en deelname aan die gemeenskapslewe vir persone met gestremdhede belemmer.

Meer as 650 miljoen persone wêreldwyd is gestrem, wat beteken dat hierdie groep mense die grootse minderheid³ op aarde is. In talle regstelsels word die belange en regte van hierdie mense (saam met die van vrouens en kinders) dermate geskend dat hulle tot minderwaardige regsobjekte gereduseer word⁴ aangesien hulle in wese uitgesluit word uit die normale samelewing. 'n Ekstreme vorm van uitsluiting kom voor wanneer hulle, soos die dogtertjie op die foto, na die randgebied van die samelewing uitgeskuif word waar die mees

---

² Jones M en Marks LA "Law and the Social Construction of Disability" in Jones M en Marks AB (reds) *Disability, Divers-ability and Legal Change* (1999) 3.

³ Volgens die voorwoord en hoofstuk 1 *infra* ("Overview") van "From Exclusion to Equality – Realizing the rights of persons with disabilities" *Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, No. 14 – 2007, United Nations, Geneva (2007) iii & 1, is persone met gestremdhede die grootste minderheid ter wêreld. Nie alleen is persone met gestremdhede die grootste minderheid nie, maar ook die mees benadeelde minderheid. Die statistiek in die verband is skrikwekkend: ongeveer 20% van die wêreld se armste mense het die een of ander vorm van gestremdheid, 98% van kinders met gestremdhede in ontwikkelende lande woon geen skool by nie, ongeveer 30% van straatkinders leef met een of ander gestremdheid, en die geletterdheid van volwasse gestremdes is so laag soos 3% en in sommige lande is die geletterdheid van vroue met gestremdhede slegs 1%; en ook Bickenbach JE "Minority or Universal Participation: The Politics of Disablement" in Jones M en Marks AB (reds) *Disability, Divers-ability and Legal Change*(1999) 101.

⁴ Degener T en Koster-Dreese Y "Human Rights and Disabled Persons: Essays and Relevant Human Rights Instruments" in *International Studies in Human Rights* (1995) 9.

basiese vorm van menswees hulle ontnem word. Vir die oorgrote meerderheid van persone met gestremdhede is openbare fasiliteite, vervoer, onderrig, werksgeleenthede, kommunikasie en selfs toegang tot inligting, om maar 'n paar op te noem, buite hulle bereik en ontoeganklik. Verder word persone met gestremdhede op grond van kulturele en godsdienstige oortuiging en beskouings nadelig gestigmatiseer. Dit bring mee dat sosiale en fisiese hindernisse hulle toegang tot en deelname aan die samelewing op dieselfde grondslag as ander mense belet of bemoeilik word.⁵

Die Amerikaanse regsakademikus Gostin⁶ verwys na Ahcene Boulesbaa⁷ se stelling dat erge menseregteskendings gewoonlik daarop gemik is om die menslike geesdrif te breek. Dit word bewerkstellig deur persone met gestremdhede gelyke toegang tot en verwesenliking van menseregte en fundamentele vryhede te ontnem. Sodoende word persone met gestremdhede gekrenk omdat hulle nie soos ander volledige draers van regte kan wees nie. Ook ander minder drastiese menseregteskendings, wat terselfdertyd 'n diskriminerende uitwerking het, krenk persoonlikheidsregte soos die reg op waardigheid, eergevoel⁸ en privaatheid.⁹ Persone met gestremdhede is dus nie

---

⁵ *Op cit vn 3.*

⁶ Gostin LO "Human Rights of Persons With Mental Disabilities – The European Convention of Human Rights" 2000 *International Journal of Law and Psychiatry* Volume 23(2) 128.

⁷ Boulesbaa A *The U.N. Convention on Torture and the Prospects for Enforcement* (1999) 18-19 en 36-37.

⁸ Sien paragraaf (h) van die aanhef van die Konvensie oor die Regte van Persone met Gestremdhede "Convention on the Rights of Persons with Disabilities" wat op 13 Desember 2006 by resoluksie A/RES/61/10624 van die Algemene Vergadering van die Verenigde Nasies aanvaar is.

alleen die wêreld se grootste minderheidsgroep nie, maar ook een van die wêreld se mees benadeelde minderheidsgroepe.

2. Doel en benadering tot die studie

Die doel van hierdie studie is om die beskouingsverandering van die gemeenskap en die voortspruitende hantering van die reg (ook die internasionale reg of volkereg) en die staat (ook die internasionale gemeenskap van state) ten opsigte van persone met gestremdhede te ondersoek en 'n wetenskaplike ontleding daarvan te doen. Dié wetenskaplike begripsvorming (wat in hierdie studie in twee modelle van gestremdheid en twee onderskeibare beleidsbenaderingswyses tot gestremdheid beslag vind)¹⁰ is noodsaaklik ten einde die praktyke en verskynsels in verband met die hantering van persone met gestremdhede deur die reg, die staat en die gemeenskap te begryp en te verklaar. Dit behels noodwendig 'n ondersoek na die wyse waarop gestremde persone ingevolge die reg hanteer word ten einde 'n aanbeveling te kan maak oor die vestiging en instandhouding van 'n inklusiewe, geïntegreerde openbare regsorde wat gelyke beskerming en bevordering van die belange van alle regssubjekte aktief najaag.

3. Teoretiese vertrekpunte van hierdie studie

---

⁹ Hendricks A "Disabled Persons and Their Rights to Treatment: Allowing Differentiation While Ending Discrimination" in *Health & Human Rights* (1995) 152.

¹⁰ Sien in die verband die bespreking in paragrawe 2 en 3 van hoofstuk 1 *infra*.

As teoretiese vertrekpunt van hierdie studie word 'n pluralistiese staatsopvatting, in teenstelling met 'n Jakobynse of klassiek-liberale opvatting, onderskryf.¹¹ Daarvolgens onderskryf die staat nie bloot 'n enkele openbare identiteit wat as die standaard dien waaraan alle inwoners en in die besonder alle burgers moet konformeer nie. In die staat word eerder 'n groot aantal gemeenskappe, van 'n dikwels uiteenlopende aard versamel. Hierdie gemeenskappe, of hulle nou kultureel, godsdienstig, linguïstiese gemeenskappe of die gemeenskappe van persone met gestremdhede is, is gewoonlik minderhede en derhalwe nie-dominante gemeenskappe. Daar word volgens 'n pluralistiese opvatting van geen van hierdie gemeenskappe vereis om 'n identiteitsverandering te ondergaan ten einde in te pas by die een of ander regerings- of ideologies voorgeskrewe amptelike (staats)identiteit nie. Die staat weerhou sigself ook van enige beleidsprogramme wat so 'n enkele identiteit of dominante gemeenskap voorstaan en bevorder, en dit ten koste van enige ander identiteit of gemeenskap bevorder. In teenstelling hiermee beskerm die staat eerder alle identiteite of gemeenskappe wat in die staat teenwoordig is. Dit gaan van die standpunt uit dat burgerskap multi-dimensioneel is in die sin dat dit juis vir alle gemeenskappe op 'n substantief gelyke grondslag voorsiening maak. In die besonder moet daar ook in die openbare regsorde vir uiteenlopende gemeenskappe voorsiening gemaak word. Vir sover daar in die opsig leemtes is, moet die regering regstellende maatreëls instel ten einde vir substantief gelyke beregtiging vir elke gemeenskap voorsiening te maak. Dit word gedoen op grond van die aanname dat gemeenskappe inherent deugsam is. Gemeenskappe stig individuele identiteit, rig etiese en morele opvattinge en

---

¹¹ Sien spesifiek oor die implikasies van die pluralistiese staatsopvatting Malan K "Die Grondwet, onderwysowerhede en die pad vorentoe vir Afrikaanse skole" 2010 *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 283.

oortuigings en ordelike gemeenskapslewe, en is 'n basiese voorwaarde vir 'n goeie en sinvolle menslike bestaan.¹² Dit geld vir alle gemeenskappe insluitende gemeenskappe van persone met gestremdhede. In sy regsorde moet die staat alle redelike stappe doen deur wetgewende en dergelike maatreëls om persone met gestremdhede daadwerklik in staat te stel om volledig burgers te wees. Gegewe die inherente deugdelikheid van gemeenskappe het die staat dus juis die verpligting om na hulle belange om te sien. Persone met gestremdhede, net soos mense wat tot ander minderhede behoort, het dus as't ware 'n gedeelde openbare identiteit.¹³ Benewens die feit dat hulle burgers van die staat is, is hulle tegelyk en ten minste in gelyke mate lede van hulle betrokke gemeenskappe. Staatsinstellings en fasiliteite moet so ingerig word dat dit uitdruklik hiervan kennis neem en dit akkommodeer. Hierdie instellings en fasiliteite hef derhalwe nie die besondere partikuliere identiteite ter wille van 'n homogene staatsidentiteit op nie. Dit verkleineer ook nie enige partikuliere identiteit tot die status van iets abnormaal nie, maar moet die bestaan van die gemeenskappe juis verreken en die gemeenskappe gelykwaardig akkommodeer. Met die voorgaande as agtergrond moet die studie vanuit twee vertrekpunte beskou word.

3.1 Die gemeenskapsbeskouing

Die eerste vertrekpunt is dat gestremdheid nie net as 'n probleem gesien moet word wat 'n oplossing van regsweë alleen verg nie. Gestremdheid het

---

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

klaarblyklik ook 'n maatskaplike dimensie het.¹⁴ Dit spruit voort uit die feit dat regskepping en-hervorming aangewend word om aan gemeenskapsbehoefte te voldoen. Aan die ander kant beïnvloed die reg gemeenskapsbeskouings. Wat egter verhoed moet word binne 'n pluralistiese staatsopvatting, is dat die staat nie alleen die dominante gemeenskapsbeskouing moet reflekteer nie. Hierdie proefskrif neem dan ook as vertrekpunt die aanname dat reg en gemeenskap onlosmaaklik vermeng is. Dié vertrekpunt is belangrik aangesien die gemeenskap gestremde persone dikwels tot tweederangse burgers reduseer¹⁵ binne 'n dominante (nie-gestremde) gemeenskapsbeskouing. Dit vind neerslag in die samelewingsbeskouing oor gestremdes wat in sosiale en fisiese hindernisse manifesteer wat persone met gestremdhede se toegang tot en deelname aan die samelewing op dieselfde grondslag as ander mense belet of bemoeilik. Ten einde hierdie beskouing en die hantering van persone met gestremdhede te verander, moet die samelewingsbeskouing verander word.¹⁶

---

¹⁴ Volgens die skrywer Jones M en Marks LA in Jones M en Marks AB (reds) (1999) 16 is die reg, op sy beste, slegs "partial solution to the problems(s) faced by people with disabilities" maar daar is geen twyfel dat die reg 'n belangrike hulpmiddel is wat deur persone met gestremdhede gebruik moet word nie "because even where it is unsuccessful in affecting the changes sought, its educative and symbolic value is not to be underestimated". Bickenbach JE voer in Jones M en Marks AB (reds)(1999) 104 aan dat gestremdes weens hulle status as minderheidsgroep volle en gelyke deelname ontnem word as gevolg van institusionele en sistemiese diskriminasie wat deur gemeenskapsopvatting oorheers word. Ten einde gemeenskapsopvatting te transformer, moet die invloed van die reg nie onderskat word nie.

¹⁵ Degener T en Koster-Dreese Y "Human Rights and Disabled Persons: Essays and Relevant Human Rights Instruments" in *International Studies in Human Rights* (1995) 9.

¹⁶ Bhabha F "Disability Equality Rights in South Africa: Concepts, Interpretation and the Transformation Imperative" 2009 25(2) *South African Journal on Human Rights* bladsy 2 daarvan – word binnekort gepubliseer; en volgens Jones M en Marks LA in Jones M en Marks AB (reds) (1999) 3 en 23 kan wetgewing wat daarop gemik is om persone met gestremdhede te beskerm, soms in die pad staan van die volle verwesenliking van persone met gestremdhede se regte. Tog is hulle van mening dat die impak wat die reg op die regte van persone met gestremdhede het, nie onderskat mag word nie.

Om dít te verander moet die reg voortdurend hersien, hervorm en ontwikkel word ten einde 'n goeie regsorde te verseker wat die regsbelange van alle regssubjekte werklik inklusief en geïntegreerd beskerm.

3.2 Die invloed van menseregte

Die tweede vertrekpunt in hierdie proefskrif erken die bestaan van 'n algemene soeke na die erkenning van gedeelde waardes. Hierdie waardes vind uiting in 'n universele (internasionale) regsorde waarin die erkenning van fundamentele menseregte as toetssteen vir menslike optrede dien. Om aan te toon dat menseregte wel universeel is, word dikwels 'n beroep op die groot aantal internasionale menseregtedokumente gedoen.¹⁷ Die erkenning van hierdie fundamentele regte, wat minstens in die Westerse beskawings algemene aanvaarding geniet, belas die staat met 'n plig wat onlosmaaklik deel is van staatsverantwoordelikheid.¹⁸ Trouens, die bestaan van die staat is *sine qua non* vir die realisering van menseregte,¹⁹ want sonder die staat is die erkenning, eerbiediging en afdwinging van enige regte, insluitende menseregte, ondenkbaar.

Weens die werksaamhede van die Verenigde Nasies is menseregte ná die Tweede Wêreldoorlog tot 'n omvattende internasionale stelsel uitgebou wat

---

¹⁷ Wiechers M en Bredenkamp F *Die Staat Teorie en Praktyk* (1996) 227.

¹⁸ Malan K " 'n Kritiese evaluering van menseregte as eietydse globale politieke-juridiese verskynsel" 2003 43:1 en 2 *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 94.

¹⁹ Vasak K "Human Rights: As a Legal Reality" in Vasak K *The International Dimension of Human Rights* (1982) 4.

menseregtestandaarde in internasionale instrumente²⁰ tot in die fynste besonderhede standaardiseer en “universaliseer” (of “internasionaliseer”).²¹ Die enorme invloed van menseregte op internasionale reg kom feitlik neer op universele goedkeuring van menseregte. In dié konteks van internasionale reg en internasionale gemeenskap van state behels dit ook dat die internasionale gemeenskap van state saamwerk in die gemeenskaplike soeke na gedeelde waardes en die skepping van ’n universele normatiewe regsorde wat die waardes in algemeen geldende, bindende en afdwingbare reëls vervat. Hierdie waardes blyk onmiskenbaar uit die erkenning wat menseregte wat in die groot aantal internasionale menseregtedokumente vervat is. Die ironie is egter dat hierdie dokumente self ’n tydsbegrensende historiese verskynsel is, wat uitdrukking van regte bevat soos wat dit op ’n gegewe tydstip nodig mag blyk.²² Dit beteken vir huidige doeleindes dat die artikulering van die beskerming en erkenning van die regte van persone met gestremdhede ook eers later aandag op internasionale gebied (soos wat uit hoofstuk 3 *infra* sal blyk) geniet het.

Na die Tweede Wêreldoorlog het daar benewens omvattende internasionale instrumente oor menseregte ook ’n groot toename in die erkenning van menseregte in nasionale grondwette voorgekom. Dit het meegebring dat daar vandag nouliks ’n staat bestaan waar daar nie minstens een of ander vorm van menseregtelike verwysing is nie.²³ Teen die agtergrond volg noodwendig dat menseregte ook ’n invloed op die beskouing en hantering van persone met

---

²⁰ Sien die bespreking in hoofstuk 3 *infra*.

²¹ Wiechers M en Bredenkamp F (1996) 225 en Malan K 2003 *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 97.

²² Wiechers M en Bredenkamp F (1996) 226.

²³ Malan K 2003 *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 99.

gestremdhede op nasionale vlak sou hê. Menseregte veronderstel menslike behoeftes – en ook die menslike behoeftes van persone met gestremdhede – waaraan die staat moet voldoen. Menseregte gaan gevolglik gepaard met die verpligtinge wat op die staat rus en die funksies wat die staat moet vervul om die algemene reg van die staat voortdurend te hersien, hervorm en ontwikkel ten einde 'n goeie regsorde te verseker wat werklik inklusief en geïntegreerd is ten opsigte van die menslike behoeftes van *al* sy regsobjekte, insluitend die behoeftes van persone met gestremdhede.

4. Metodologie en uiteensetting van die studie

Op grond van die voorgaande standpunte word die onderhawige studie soos volg aangepak: Ten einde gestremdheid te kan konseptualiseer en die verskillende benaderings tot hantering van persone met gestremdhede te kan vergelyk, word eerstens (in hoofstuk 1) gepoog om 'n wetenskaplike begrip daarvan te vestig. Die studie bring aan die lig dat gestremdheid aan die hand van twee uiteenlopende modelle beoordeel en op grond daarvan hanteer kan word. Die modelle verteenwoordig die teoretiese benaderings tot gestremdheid wat in regs-wetenskaplike werk oor gestremdheid gevolg kan word. Die twee modelle, naamlik die mediese en sosiale model van gestremdheid, verteenwoordig twee verskillende opvattinge oor gestremdheid wat in verskillende regsbenaderings met betrekking tot gestremdheid manifesteer en twee teenoorgestelde benaderingswyses verteenwoordig. Die twee opvattinge oor gestremdheid is vir huidige doeleindes van belang aangesien die opvattinge oor gestremdheid die afgelope dertig jaar 'n oorgangsfase beleef het vanweë die geleidelike klemverskuiwing vanaf die mediese model na die sosiale model van gestremdheid. Die klemverskuiwing vanaf die mediese model na die sosiale

model van gestremdheid is van besondere belang aangesien dit ook verband hou met die werksaamhede op internasionale gebied waar die Verenigde Nasies ná die Tweede Wêreldoorlog menseregte tot 'n omvattende internasionale stelsel uitgebou het. In die proses is, soos reeds hierbo aangedui, menseregtestandaarde tot in die fynste besonderhede gestandaardiseer en “ge-universaliseer”.²⁴ Die invloed daarvan is onmiskenbaar in die modelle van gestremdheid aanwesig. Die studie toon dat groter bewuswording van menseregte en menslike behoeftes op internasionale vlak (en so ook die menseregte en menslike behoeftes van persone met gestremdhede) aanleiding gegee het tot die klemverskuiwing wat vanaf die mediese na die sosiale model van gestremdheid ingetree het. Dit beteken dat die klemverskuiwing ook sou meebring dat die hantering van persone met gestremdhede deur die internasionale reg (of volkereg) hersien, hervorm en ontwikkel moes word ten einde 'n goeie regsorde daar te stel. Hierdie klemverskuiwing is ook merkbaar in twee jurisdiksiegebiede (Europa en die Verenigde State van Amerika (VSA)) wat tot dusver die gestremdheidsdiskoers in regsliteratuur oorheers. Dit beteken dat die klemverskuiwing in die wetenskaplike verstaan van gestremdheid in die sosiale model, sowel as die ontwikkeling op internasionale gebied 'n invloed op die hantering van die regte van persone met gestremdhede in beide jurisdiksiegebiede gehad het. In hierdie jurisdiksiegebiede reflekteer die reg 'n verandering in die beskouing oor en hantering van gestremdheid deur die reg. Die studie sal toon dat die reg in hierdie jurisdiksiegebiede ooreenkomstig die klemverskuiwing in modelle van gestremdheid hervorm en hersien word om meer inklusief en geïntegreerd te wees ten opsigte van die menslike behoeftes van persone met gestremdhede. Die historiese en regsvergeljende ondersoek

---

²⁴ Sien die bespreking in hoofstuk 3 *infra*.

---

word juis deur hierdie prisma van veranderende beskouing en hantering van die reg bekyk.

As agtergrond tot die studie word die samelewingsbeskouing oor gestremdheid by wyse van 'n kort historiese oorsig (vanaf die Ou-Testamentiese tyd tot na die Tweede Wêreldoorlog) in hoofstuk 2 nagegaan. Die doel hiervan is om aan te toon dat persone met gestremdhede omtrent sedert menseheugenis anders hanteer is as nie-gestremde persone. Hierdie onderskeid tussen persone met gestremdhede en die sonder gestremdhede skep 'n sekere sienswyse oor gestremdheid, en in 'n wisselende mate omgewingshindernisse vir gestremde persone. Teen dié oorsigtelike agtergrond van die Westerse geskiedenis oor gestremdheid kan die uiteenlopende rudimentêre beleidsbenaderings en die vroegste oorsprong van die huidige wetenskaplike modelle (hoofstuk 1) reeds onderskei word. Die historiese hoofstuk skets inderwaarheid die agtergrond waarteen die ontwikkeling in die hantering van persone met gestremdhede op die gebied van die reg beoordeel word. Hedendaagse hantering van persone met gestremdhede spruit voort uit 'n lang ontwikkelingsproses wat veral gedurende die 20ste eeu momentum gekry het.

Die studie van internasionale reg in hoofstuk 3 bring aan die lig dat daar sedert die Tweede Wêreldoorlog 'n verandering in die benadering tot gestremdheid ingetree het. Dit word in hoofstuk 3 bespreek. Op die gebied van die reg was hierdie ontwikkeling grootliks die gevolg van gestremdhedsverwante en gestremdhedsgerigte instrumente wat deur die werksaamhede van die Verenigde Nasies na die Tweede Wêreldoorlog die lig gesien het. Aangesien menseregte in die tydperk tot 'n omvattende internasionale stelsel uitgebou is, was die invloed daarvan ook op die gebied van gestremdheid merkbaar. Dit het

in praktyk beteken dat belange wat nog nie mensereglik verskans is nie – soos die regte van persone met gestremdhede - geïdentifiseer word in die proses van mensereglike standaardstelling. Die nuwe Konvensie oor die Regte van Persone met Gestremdhede (Konvensie oor Gestremdheid)²⁵ van die Verenigde Nasies wat in Mei 2008 in werking getree het, kan as hoogtepunt in die proses van standaardstelling van internasionale gestremdeheidsreg aangeteken word.

Twee wêrelddele wat tot dusver die gestremdeheidsdiskoers in regs literatuur oorheers het, word vanuit hul verskillende benaderingswyses tot gestremdheid in 'n regsvergelykende studie bekyk. Die regsvergelykende analise tussen Europa en die VSA het ten doel om die gebreke in die hantering van persone met gestremdhede deur die reg uit te wys en, wat Suid-Afrika betref, rigtinggewend te probeer wees sover dit die regsbenadering ten opsigte van persone met gestremdhede aangaan.

In die voorlaaste hoofstuk word uiteindelik op Suid-Afrika se grondwetlike bestel na 1994 gefokus en op die invloed van die Handves van Regte op die hantering van persone met gestremdhede binne die Suid-Afrikaanse grondwetlike bestel. Dit is juis teen hierdie agtergrond wat die laaste hoofstuk waarin 'n evaluering gedoen en enkele aanbevelings gemaak word, aangepak word.

---

²⁵ Hierdie konvensie is op 13 Desember 2006 by resoluëie A/RES/61/10624 deur die Algemene Vergadering van die Verenigde Nasies aanvaar. Hierdie konvensie sal in hoofstuk 3 paragraaf 2.5 *infra* in meer besonderhede bespreek word. Sien ook "Convention on the Rights of Persons with Disabilities [A/RES/61/106], resolution adopted by the General Assembly [*without reference to a Main Committee (A/61/611)*]" <<http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=61>> (laaste besoek op 11 Maart 2008).

Gestremdeheidsreg as regsnavorsingsgebied is egter in die meeste lande 'n redelike onlangse verwikkeling. Relevante regsliteratuur en regsvergelykende studies is ook steeds taamlik skaars.²⁶ Die gestremdeheidsagenda in Suid-Afrika word sterk deur wat elders gebeur, beïnvloed.²⁷ Vanuit 'n Suid-Afrikaanse oogpunt is dit om hierdie rede noodsaaklik om die internasionale reg te bestudeer en om 'n studie van vergelykbare buitelandse jurisdiksies te onderneem. Dit is juis wat in hierdie proefskrif gedoen word.

5. Kort oorsig oor die hoofstukke

In die eerste hoofstuk word die modelle en beleidsbenaderings uiteengesit. Die modelle en die beleidsbenaderings vorm onderskeidelik die wetenskaplike-teoretiese en praktiese agtergrond waarteen die daaropvolgende hoofstukke aangepak word. Hierna volg 'n kort historiese oorsig in hoofstuk 2 oor die samelewingsbeskouing oor gestremdeheid. In hoofstuk 3 word op die ontwikkeling van die internasionale reg oor gestremdeheid gefokus en die rol van die Verenigde Nasies kom hier spesifiek onder die soeklig. In dié verband word gefokus op die ontwikkeling van 'n aantal bindende en nie-bindende internasionale regsinstrumente wat handel oor persone met gestremdhede. Die hoofstuk begin met 'n bespreking van die vroeë instrumente, soos die Universele Deklarasie van Menseregte van 1948, Internasionale Verbond vir Burgerlike en

---

²⁶ Degener T "Disability Discrimination Law: A Global Comparative Approach" in *Disability Rights in Europe* (2005) 88.

²⁷ Priestely M "Developing Disability Studies programme: the international context" in *Disability and Social Change: A South African Agenda* (2006) 19.

Politiek Regte (IVBPR) van 1966²⁸ en die Internasionale Verbond vir Ekonomiese, Sosiale en Kulturele Regte (IVESKR) van 1966.²⁹ Soos aangetoon sal word, het hierdie instrument, ofskoon algemeen van aard, 'n beduidende bydrae tot die ontwikkeling van die internasionale reg rakende gestremdheid gelewer. Die verskuiwing in die benadering tot gestremdheid binne die sosiale model van gestremdheid (en die menseregteperspektief wat dit bied) bring egter mee dat daar groot ontwikkelinge op die gebied van gestremdheidsverwante en gestremdheidsgerigte instrumente was. Soos reeds genoem, kan die Konvensie oor Gestremdheid as hoogtepunt in die internasionale gestremdheidsreg aangeteken word.

Die twee wêrelddele wat vanuit 'n regsvergelijkende studie bekyk word, word in hoofstuk 4 en hoofstuk 5 bespreek. Die eerste hiervan word in hoofstuk 4, wat handel met gestremdheidsreg in Europa, bestudeer. Binne hierdie jurisdiksiegebied het wetgewers en beleidsmakers mense met gestremdhede primêr as behoefdig aan sosiale sekerheid, versorging en bystand gesien. In die Europese regskultuur word gestremdheid dan ook basies as onderwerp van maatskaplike welsyn behandel. Die voordeel van die maatskaplike-welsynsbenadering lê daarin dat 'n breë sosiale verandering teweeggebring is. Die nadeel daarvan is egter dat dit stereotipes van persone met gestremdhede

---

²⁸ Hierdie Afrikaanse benaming en afkorting word om doelmatigheidsredes hier en in hoofstuk 3 *infra* gebruik om te verwys na die "International Covenant on Civil and Political Rights", G.A. res. 2200A (XXI) (21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) by 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171).

²⁹ Hierdie Afrikaanse benaming en afkorting word om doelmatigheidsredes hier en in hoofstuk 3 *infra* gebruik om te verwys na die "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights", G.A. res. 2200A (XXI) van 16 Desember 1966 wat inwerking getree het op 3 Januarie 1976. Beide die Internasionale Verbond vir Burgerlike en Politieke Regte en die Internasionale Verbond vir Ekonomiese, Sosiale en Kulturele Regte is in 1966 aangeneem en het in 1976 inwerking getree.

gevestig het. So is gestremdes meestal gesien as hulpbehoewend en as persone wat bejammer moes word. Tog wys hoofstuk 4 daarop dat Europeërs trots was op hulle vrygewige maatskaplike welsynwetgewing en -beleid oor gestremdheid. Hierdie beleid is aanvanklik as verhewe bo die beleid van die VSA beskou.³⁰

In Hoofstuk 5 word die gestremdheidsdiskoers in die VSA behandel. Soos aangetoon sal word, het hier basies 'n burgerregte-benadering ontwikkel. Dit kan duidelik van die Europese benadering onderskei word. Gestremdheidsbeleid volgens die burgerregte-benadering fokus op maniere waarop die sosiale omgewing toeganklik gemaak kan word en sosiale instellings hervorm kan word om persone met gestremdhede op die grondslag van gelyke regsbeskerming met alle ander persone te akkommodeer.

Uit die bestudering van die regsposisies in die VSA en Europa blyk dit dat die VSA se burgerregte-benadering in meer as een opsig strydig is met die maatskaplike-welsynbenadering wat in Europa ontwikkel het. Die regsvergelende studie bring aan die lig dat die maatskaplike-welsynbenadering van gestremdheidsbeleid op uitsluiting, welsyn en gestremdheid fokus, terwyl die VSA se burgerregte-benadering van gestremdheidsbeleid op insluiting, regte en die vermoëns van gestremde persone as individue fokus. Soos die regsvergelende studie sal aantoon, het beide hierdie benaderingswyses van gestremdheidsbeleid hulle eie tekortkominge.

---

³⁰ Hendricks A "Promoting Disability Equality after the Treaty of Amsterdam: New Legal Directions and Practical Expansion Strategies" in *Disability Rights in Europe* (2005) 187.

In hoofstuk 6 word die posisie van gestremdes in Suid-Afrika bespreek. Hierdie hoofstuk fokus spesifiek op die gebeure ná 1994 en die invloed van die 1996 Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika op ander wetgewing wat vir persone met gestremdhede ter sake is.

Hoofstuk 7 bied 'n samevatting en gevolgtrekking van die juridiese hantering van persone met gestremdhede. Dit bied ook 'n beoordeling van die mees gepaste wyse om die belange van persone met gestremdhede juridies te hanteer. In die proses word die modelle en beleidsbenaderings soos dit in hoofstuk 1 uiteengesit is, teen die agtergrond van die beskrywings van die voorafgaande hoofstukke beoordeel.

~ooOoo~